

En stillingtagen til, hvad der er god dyrevelfærd for landbrugets produktionsdyr, bygger ideelt set ikke kun på biologisk indsigt, der indgår også etiske holdninger. Samtidig er der grund til at tro, at forskellige grupper ikke vil være enige, når det kommer til en diskussion af disse holdninger. I denne artikel vil vi fokusere på forskellige opfattelser af dyrevelfærd, og hvorledes disse bunder i holdninger hos eksperter og hos befolkningen. Vi vil indlede med en diskussion af, hvad der skal forstås ved et godt dyreliv. Dernæst vil vi gøre rede for, hvordan man forsøger at indfange begrebet dyrevelfærd i form af en række kriterier, som kan danne grundlag for videnskabelige målinger. Endelig vil vi præsentere viden om befolkningens syn på begrebet dyrevelfærd og om, i hvilket omfang og på hvilken måde folk i deres egenskab af forbrugere er villige til at betale for god dyrevelfærd.

AF PETER SANDØE, TOVE CHRISTENSEN, BJÖRN FORKMAN OG JESPER LASSEN, DET BIOVIDENSKABELIGE FAKULTET, KØBENHAVNS UNIVERSITET¹

Begrebet dyrevelfærd har sine rødder i en offentlig diskussion af, hvordan landbrugsdyrene bliver behandlet i den moderne intensive produktion af kød, mælk og æg. Et vigtigt afsæt for den diskussion var Ruth Harrisons bog "Animal machines: The new factory farming industry" fra 1964. I bogen beskrives fx hold af høns i små bure (burhøns), fiksering af drægtige søer og hold af kalve i små bokse (tremmekalve). "Livet på industrilandbruget," skrev hun, "drejer sig udelukkende om at skabe profit, og dyrene ses udelukkende som redskaber til at konvertere foder til kød eller andre 'salgbare produkter'."

Bogen, som var illustreret med sort-hvide fotos af de forskellige produktionssystemer, gav anledning til kraftige reaktioner i den britiske offentlighed og fik den britiske regering til at nedsætte den såkaldte Brambell Committee (opkaldt efter komiteens formand, professor Roger Brambell). Denne komité kom med en række anbefalinger, som har været toneangivende for hele den europæiske udvikling inden for området dyrevelfærd:

BRAMBELL-KOMITEENS TONEANGIVENDE ANBEFALINGER

For det første konkluderede komiteen, at husdyrene er følelse væsener, som kan lide under den måde, de bliver brugt og holdt på i landbrugsproduktionen. For det andet konkluderede den, at for at vurdere dyrenes forhold er der brug for biologisk videnskab. Komiteen understregede, at særligt studiet af dyrs adfærd er et vigtigt grundlag for vurdering af dyrevelfærd. Sidst, men ikke mindst blev det konkluderet, at de pågældende dyr har adfærdsmæssige behov, som ikke kan tilfredsstilles i en række af de gængse produktionssystemer, og at en manglende tilfredsstillelse af de adfærdsmæssige behov vil medføre lidelser hos dyrene.

Efterfølgende er der blevet etableret forskning i dyrevelfærd med særligt fokus på dyreadfærd, først i Storbritannien og resten af det nordvestlige Europa og efterhånden i det meste af verden. Der er, især i Europa, løbende blevet gennemført lovgivning baseret på videnskabelig rådgivning, som forbyder produktionssystemer, der ikke opfylder dyrenes

adfærdsmæssige behov. Således er burhøns, fikserede søer og tremmekalve i dag forbudt eller under afvikling i hele EU. Der er dog i stigende grad debat og usikkerhed om, hvor langt man skal gå for at sikre landbrugsdyrenes velfærd. Mens så godt som alle i dag, i hvert fald i EU, kan blive enige om, at det er en god idé at forbyde produktionssystemer, hvor dyrene har meget begrænsede udfoldelsesmuligheder, er der en voksende usikkerhed med hensyn til mål og midler i den videre udvikling.

Hvad der skal til, for at dyrenes velfærd er god, er der ikke enighed om. Drejer det sig alene om at undgå smerte og anden form for lidelse og ubehag, eller kan man også tale om, at dyrene skal opleve positiv velfærd, og hvad består denne i givet fald i? Disse diskussioner vil vi komme nærmere ind på i de følgende to afsnit af artiklen.

Hvad angår midlerne, er der to centrale diskussioner, som kører. Den ene drejer sig om, hvorvidt det er tilstrækkeligt at fokusere på de rammer, dyrene lever under – deres miljø – eller om man i vurderingen af dyrevelfærd i stigende grad skal se på, hvordan dyrene selv faktisk har det, og dermed i vurderingen af dyrevelfærden inddrage landmandens evne til at få dyrene til at klare sig godt, fx ved at undgå sygdomme og holde en lav dødelighed, uanset de rammer, dyrene holdes i. Den anden diskussion drejer sig om, hvor langt man kan og bør gå med lovgivning i en verden, hvor animalske produkter bliver solgt på et internationalt marked med fri bevægelighed på tværs af grænser og tilhørende lovgivning. Disse to diskussioner vil vi komme nærmere ind på i artiklens tre sidste afsnit.

HVAD FORSTÅS DER VED DET GODE DYRELIV?

For at kunne finde ud af, hvor godt eller dårligt dyrene har det, må man som udgangspunkt gøre sig klart, hvad det vil sige, at dyr har det mere eller mindre godt. At have det godt

er nærmest pr. definition noget værdifuldt. Definitionen af det gode dyreliv vil derfor udtrykke, hvad vi bør stræbe efter, hvis vi ønsker at give dyrene nogle gode forhold.

Retter man blikket mod den filosofiske tradition, viser det sig, at der gennem tiden er blevet formuleret ikke ét, men flere indbyrdes uforenelige bud på, hvad der er kendetegnende for et godt liv. Disse bud er udviklet i forbindelse med diskussionen af, hvad der kan siges at være et godt *menneskeliv*; men da mennesket ret beset er et dyr blandt flere, er det ikke urimeligt at tage de forståelser, der gælder for det gode menneskeliv, som udgangspunkt for undersøgelsen af det gode dyreliv.

Man kan groft sagt skelne mellem tre tilgange:

HEDONISME: Kendetegnende for et godt liv er tilpas mange af de stimulerende, behagelige og lykkelige oplevelser og tilpas få af de frustrerende, ubehagelige og smertefulde oplevelser. Selvfølgelig vil registeret af følelser og oplevelser variere mellem de forskellige arter, men der er al mulig grund til at formode, at mange dyr (i hvert fald alle hvirveldyr) har oplevelser af såvel positiv som negativ karakter.

PRÆFERENCETEORIEN: At opnå et godt liv betyder, at man opnår det, som man ønsker eller på anden måde stræber efter. Dyr har formodentlig i langt mindre grad end mennesker bevidste ønsker og planer, men det er lige så klart, at de stræber efter at nå forskellige mål, og at nogle former for stræben er mere vedholdende end andre.

PERFEKTIONISME: For at opnå et godt liv skal man realisere væsentlige artsspecifikke potentialer. Det afgørende er ikke at have det godt, men at gøre det godt. Til grund for synspunktet ligger den udbredte, men også kontroversielle antagelse, at dyr har en relativt veldefineret natur, på grund-

lag af hvilken der kan defineres målsætninger for, hvad der skal til for at leve et vellykket liv.

I mange sammenhænge vil de tre tilgange give det samme svar på, hvad der skal til, for at et dyr (eller menneske) lever et godt liv. Positive oplevelser vil tit følge med, når man opnår det, man stræber efter, og i øvrigt formår at leve et naturligt liv, og omvendt får man det typisk dårligt, hvis ens ønsker ikke bliver opfyldt, og man ikke udnytter sine naturlige potentialer.

Der kan dog sagtens tænkes situationer, hvor de tre tilgange giver forskellige svar. Således kan kampe om rangorden høre med til et naturligt liv og derfor indgå i en perfektionistisk vision om et godt dyreliv, mens det ud fra en hedonistisk tankegang anses for at være bedre for dyrene at forhindre dem i at udkæmpe smertefulde kampe, fx ved gennem kastration at dæmpe handyrns aggression. Tilsvarende kan opfyldelse af ønsker, fx om rigelige mængder af nærende føde, føre til ubehagelige oplevelser og sygdom på lidt længere sigt.

I dyreværnslovgivningen og hos de fleste forskere inden for dyrevelfærd er det den hedonistiske tankegang, der dominerer. Ofte formuleres det hedonistiske synspunkt negativt: Målet er at undgå, at dyrene føler smerte eller på anden måde lider. Det er dog svært at forestille sig, at man ikke i praksis vil tillægge de positive oplevelser nogen vægt. Ellers ville aflivning altid være at betragte som en velfærdsfremmende foranstaltning, da man ikke kan tænke sig et dyre- eller menneskeliv, uden at der følger en vis portion smerte eller ubehag med.

Netop vægten af og synet på positiv velfærd kan give anledning til uenigheder og dilemmaer, som vi skal forsøge at illustrere med køer på græs som eksempel.

BURHØNS Hold af æglæggende høner i sådanne små bure uden mulighed for at skrabe og lægge æg i en rede er forbudt i hele EU fra 31. december 2011 (Foto: Tommy Wølk).

EN BEGEJSTRET KO? Billedet stammer fra den dag i april 2010, hvor de økologiske køer blev lukket på græs. (Foto: Økologisk Landsforening).

LYKKELIGE DYR? KØER PÅ GRÆS

De fleste af os har nok billedet af en ko som et relativt flegmatisk dyr. Når man møder koen, ligger den typisk ned og tygger drøv, eller den står og glør på én, men der er ikke noget, som tyder på forekomsten af voldsomme følelser. Det billede har de økologiske mælkeproducenter dog fået rokket alvorligt ved.

Hvert år i april bliver der afholdt en såkaldt Økodag, hvor alle de økologiske køer bliver lukket på græs på slaget 12. Her springer og danser køerne ud over markerne med løftede haler, når de for øjnene af tusindvis af fremmødte tilskuere

bliver sluppet fri. Dyrenes tegn på begejstring er, skal man tro medierapporterne, på højde med den begejstring, som en typisk dansker ifølge reklamerne viser, når hun eller han har vundet den store lottogevinst.

Så køer kan tilsyneladende opleve stærk momentan lykke. Spørger man eksperter i dyreadfærd og dyrevelfærd, om der er grund til at tro, at køerne rent faktisk er begejstrede, eller om der blot er tale om en projektion af menneskelige følelser, såkaldt antropomorfisme, svarer de nogenlunde samstemmende noget i stil med følgende:

Vi kan selvfølgelig ikke vide med sikkerhed, hvad en ko føler, men det er ikke urimeligt at antage, at koen er begejstret i det øjeblik, den om foråret bliver lukket ud på marken. Omfattende forsøg med bl.a. rotter har vist, at dyr, når der i deres liv sker forandringer til det bedre, reagerer på måder, som tyder på, at de er begejstrede. Jo større kontrasten er, jo kraftigere er dyrets reaktion. Det sidste betyder, at man skal være i det mindste lidt ulykkelig for at kunne opleve stor lykke.

Dette lidt paradoksale træk ved lykken kender vi alt for godt fra menneskelivet. Ikke alene er det omdrejningspunktet for utallige kultur- og underholdningsprodukter – det er også virkelighed for rigtig mange mennesker. Når man fx ved et besøg hos lægen efter forskellige undersøgelser får at vide, at man er sund og rask, er det vel for alle en positiv nyhed. Men nyheden giver først for alvor anledning til begejstring, hvis man har været eller har frygtet at være alvorligt syg. Hvis man derimod har forventet at være sund og rask, rører det ikke en så meget at få at vide, at det er man faktisk også.

Vender vi tilbage til de begejstrede økologiske køer, så tyder meget altså på, at det ikke er græsset som sådan, der skaber lykken. Det sidste kan man forvise sig om, hvis man besøger de økologiske køer senere på sæsonen. De ligger og tygger drøv eller står og glor, som vi er vant til, at køer gør, men de viser ingen tydelige tegn på begejstring. Det er tilsyneladende forventningen om noget nyt og spændende snarere end det at være på græs, som skaber begejstring. Skal vi have dyr, der oplever lykke i form af begejstring og anden eksalteret glæde, må vi altså sørge for, at der er variation og kontraster i deres liv.

Men ser man på, hvad der i dag blandt dyrlæger og andre af landbrugets rådgivere er god latin, når det drejer sig om hold af husdyr, så er variation og pludselige ændringer af det

onde. Her lever man efter en variant af det gamle motto for god børneopdragelse: ro, renlighed og regelmæssighed. Og måler man dyrenes velbefindende ud fra sundhedsmæssige og fysiologiske mål for dyrevelfærd, synes der at være en del, som taler for den parole. Omskiftelser er ofte lig med mere sygdom og mere stress.

Fx ved man, at næringsindholdet i græsset skifter dramatisk over græsnings sæsonen og derfor kan give anledning til, at der kommer uorden i køernes maver. Nogle mener derfor, at det set fra køernes synspunkt kan være bedre at holde dem inde hele året, hvor man kan sikre, at de hver dag får det samme foder.

Men hvad med lykken hos de køer, som altid går inde og altid får det samme at æde? Det kommer an på, hvordan man definerer lykke. Ifølge en definition på dyrevelfærd, som nylig er foreslået af den indflydelsesrige britiske adfærdsforsker Marian Dawkins, har dyr det godt, hvis de ikke bliver syge, og de ikke er frustreret. Og efter alt hvad man ved om malkekøers ve og vel, kan de sagtens leve hele året inden døre i et veldrevet moderne staldanlæg, uden at de bliver mere syge eller mere frustrerede end de køer, som kommer på græs.

Hvad har den nævnte definition af dyrevelfærd med lykke at gøre? Nok mere, end man umiddelbart skulle tro. Tænk på de meget omtalte internationale undersøgelser, som år efter år fortæller os, at danskerne er de lykkeligste mennesker i verden. Her har man målt lykken lidt på samme måde, som Marian Dawkins foreslår, at man skal måle, om dyr har det godt. Man har undersøgt, hvor tilfredse danskerne er. På samme måde som en indendørs ko kan være tilfreds, fordi den aldrig har tænkt på, at den kunne komme ud på græs, kan en dansker, der sidder hjemme foran fjernsynet,

DE FEM FRIHEDER

1. **Frihed fra sult og tørst** – gennem let adgang til frisk vand og et foder, som er tilstrækkeligt til at sikre sundhed og livskraft.
2. **Frihed fra ubehag** – ved at sørge for et egnet miljø, som omfatter læ og et behageligt hvileareal.
3. **Frihed fra smerte, skade og sygdom** – gennem forebyggelse eller hurtig diagnose og behandling.
4. **Frihed til at udtrykke normal adfærd** – ved at sørge for tilstrækkelig plads, ordentlige faciliteter og selskab af artsfæller.
5. **Frihed fra frygt og lidelse** – ved at sikre, at behandlingen af dyret og forholdene i øvrigt er sådan, at lidelse undgås.

fawc.org.uk/freedoms.htm, oversat fra engelsk af Geir Tveit og Peter Sandøe

være tilfreds, fordi han eller hun aldrig har tænkt på, at man kunne komme ud og danse samba i gaderne. Sat lidt på spidsen kan man forestille sig, at danskerne er så lykkelige, som de er, ikke fordi de i sammenligning med andre folk har en masse store oplevelser, men fordi de lever i et meget forudsigeligt og stabilt miljø – lidt ligesom en malkeko, der lever hele året rundt i en velfungerende stald.

I virkeligheden er der nok to begreber om lykke på spil i diskussionen om, hvordan køer og mennesker skal leve deres liv. Ifølge den ene definition består lykken i, at man af og til når et højdepunkt i livet, hvor man ligesom den økologiske malkeko føler trang til at danse og springe – men med den logisk nødvendige sideeffekt, at der også i livet vil være lavpunkter. Ifølge den anden definition består lykken i konstant tilfredshed – og i forhold hertil er højdepunkter noget skidt, fordi de hænger sammen med lavpunkter med tilhørende utilfredshed.

KRITERIER FOR TILSTEDEVÆRELSEN AF GOD DYREVELFÆRD

Indtil videre har vi talt om, hvad det vil sige, at et dyr lever et godt liv. Men selv om man når til enighed om dette spørgsmål, er man stadig et stykke vej fra at have grundlag for at vurdere dyrenes velfærd. For at kunne gøre det er man nødt til at oversætte visionen om det gode dyreliv til kriterier, hvis opfyldelse (eller mangel på samme) kan måles.

Et af de mest indflydelsesrige forsøg på at opstille sådanne kriterier er "de fem friheder", som er udviklet af det britiske Farm Animal Welfare Council:

De fem friheder giver klart nogle rammer for, hvad man skal se efter og måle, når man vurderer dyrevelfærd. Men målene er meget bredt formuleret og lader det derved stå åbent,

hvor grænsen nærmere skal trækkes for, om et dyr kan siges at have forhold, som giver det adgang til de fem friheder.

Da et større EU-projekt omkring måling af dyrevelfærd, Welfare Quality®, startede i 2004, blev forskerne enige om at udarbejde nogle mere præcise kriterier for dyrevelfærd, der dog låner meget fra de fem friheder. Der er fire såkaldte velfærdsprincipper: god fodring, god indhusning, god sundhed og passende adfærd.

Hvert enkelt af de fire principper er så specificeret ud til mellem to og fire kriterier for god velfærd. Således er fx princippet "god sundhed" opdelt i fravær af skader, fravær af sygdomme og fravær af smerte forårsaget af rutinemæssige procedurer eller indgreb (som fx kastration).

Det er tydeligt, at disse kriterier for god dyrevelfærd lægger stor vægt på dyrets oplevelser og dermed er tæt på det hedonistiske ideal om det gode dyreliv. Der er relativt stor vægt på fravær af negative oplevelser, men der er dog også specifikke kriterier, som lægger vægt på positive oplevelser, fx forbundet med leg eller udfoldelse af social adfærd.

Det særlige og nye ved Welfare Quality®-kriterierne og de specifikke velfærds mål for de enkelte dyrearter, som er blevet udviklet i forlængelse heraf, er, at der så vidt muligt bruges såkaldte dyrebaserede mål (i modsætning til de gængse miljøbaserede mål), dvs. at man måler direkte på dyret. Fx måler man, hvor tykt eller tyndt dyret er, i stedet for at se på, om det har adgang til foder.

Når en gruppe dyrs velfærd er blevet vurderet på baggrund af dyreartsspecifikke velfærds mål knyttet til de 12 velfærds kriterier, sammenvejes og afvejes de forskellige elementer for at kunne give en samlet vurdering af dyrenes tilstand.

Denne sammenvejning og afvejning er baseret på forskeres og eksperters skøn af velfærds konsekvenserne af de forskellige elementer samt en række pragmatiske hensyn. I sidste ende er det muligt at give dyrene i en bestemt besætning velfærds karakter, og dermed kan Welfare Quality® danne grundlag for mærkning af produkter fra bestemte besætninger.

Der er udbredt enighed om, at de 12 kriterier og de tilhørende dyreartsspecifikke velfærds mål giver et godt og fagligt funderet grundlag for vurdering af dyrevelfærd på besætningsniveau. Derimod har projektet ikke foreløbig sat sig nævneværdige spor i forhold til at bidrage til at forbedre dyrevelfærden i de europæiske stalde. Indtil videre bliver de nævnte dyrevelfærds mål nemlig kun brugt i forsknings sammenhæng.

Denne manglende praktiske anvendelse af Welfare Quality® målene er der flere grunde til. Dels er det meget tidskrævende – og dermed også dyrt – at gennemføre en velfærds måling på en besætning. Dels er der ikke gjort nogen stor indsats for at tænke dyrevelfærds målene sammen med praktiske tiltag som fx mærkningsordninger.

Endvidere kan det også spille en rolle, at borgernes og forbrugernes synsvinkel kun i begrænset omfang er tænkt med i forhold til det endelige redskab. Spørgsmålet er nemlig, om der er sammenhæng mellem de forestillinger, almindelige mennesker, der skal købe de dyrevenlige produkter, har om det gode dyreliv, og målene fra Welfare Quality®.

Lad os se nærmere på, hvad vi ved om befolkningens syn på dyrevelfærd.

VELFÆRDSPRINCIPPER OG -KRITERIER FRA WELFARE QUALITY®		
Velfærdsprincipper	Velfærds-kriterier	Uddykning af velfærds-kriterierne
God fodring	1. Fravær af længerevarende sult	Dyr må ikke lide af længerevarende sult, dvs. at de skal have et passende foder
	2. Fravær af længerevarende tørst	Dyr må ikke lide af længerevarende tørst, dvs. at de skal have adgang til en tilstrækkelig og tilgængelig forsyning af vand
God opstaldning	3. Velbefindende ved hvile	Dyr skal have det behageligt, når de hviler
	4. Termisk velvære	Dyr skal have det temperaturmæssigt behageligt, dvs. at de hverken føler sig for varme eller for kolde.
	5. Bevægelsesfrihed	Dyr skal have nok plads til at kunne bevæge sig frit omkring
God sundhed	6. Fravær af skader	Dyr skal være fri for skader, fx hudlæsioner og gangbesvær
	7. Fravær af sygdom	Dyr skal være fri for sygdom, dvs. at de, som har ansvar for dyrenes pasning, skal opretholde en høj standard mht. hygiejne og pasning
	8. Fravær af smerte forårsaget af rutiner for håndtering	Dyr skal ikke lide af smerte som følge af u hensigtsmæssige former for pasning, håndtering, slagtning eller kirurgiske indgreb (fx kastration eller afhorning)
Passende adfærd	9. Udfoldelse af social adfærd	Dyr skal gives mulighed for at udfolde normale, uskadelige former for social adfærd (fx i forbindelse med kropspleje)
	10. Udfoldelse af andre former for adfærd	Dyr skal kunne udfolde anden normal adfærd, dvs. at det skal være muligt for dem at udfolde naturlige, artsspecifikke adfærdsmønstre som fx fødesøgning
	11. Gode relationer mellem menneske og dyr	Dyr skal passes godt i alle situationer, dvs. at de, som passer dyrene, skal fremme gode relationer mellem menneske og dyr
	12. Positive følelser	Negative følelser såsom angst, pine, frustration eller apati skal undgås, mens positive følelser såsom at føle sig sikker eller være tilfreds skal fremmes

Oversat af Geir Tveit og Peter Sandøe fra s. 22-23 i "Welfare Quality® Consortium (2009). Assessment protocol for pigs". Lelystad (The Netherlands): Welfare Quality® Consortium.

BEFOLKNINGENS SYN PÅ DYREVELFÆRD

En række sociologiske undersøgelser viser, at der er forskel på, hvilke kriterier lægfolk og eksperter lægger til grund for vurderingen af dyrevelfærd. Eksperter i dyrevelfærd lægger typisk vægt på fravær af lidelse og frustration, mens lægfolk også i meget høj grad lægger vægt på dyrets ret til at leve et naturligt liv.

I det følgende vil vi kort gennemgå, hvad der ifølge de nævnte undersøgelser er kendetegnende for almindelige menneskers opfattelse af dyrevelfærd.

For det første er almindelige mennesker, ligesom eksperterne, naturligvis optaget af, at dyrene ikke skal lide fysisk overlast. I den almindelige, mediebarne debat om dyrevelfærd kommer dette til udtryk som forholdsvis voldsomme reaktioner på afsløringer af direkte mishandlinger. Det gælder sagerne om dyretransporter, som var fremme for et par år siden, hvor dyrene blev samlet i varme rum på lille plads og transporteret over lange afstande. Og det gælder problemerne omkring søer, der ikke kan holde til det hårde produktionspres, som ligeledes har trukket store overskrifter.

Hvor der på dette område ikke er den store forskel på eksperter og almindelige mennesker, optræder forskellen i forhold til vægtningen af, hvad man kan kalde dyrenes integritet, hvor lægfolk tillægger det stor betydning, at dyrene lever et så naturligt liv som muligt og herunder har mulighed for at realisere artsspecifik adfærd. For svin indebærer dette eksempelvis, at dyrene ikke bør berøves muligheden for at tage mudderbad, simpelthen fordi det at bade i mudder af mange opfattes som indbegrebet af svinets natur.

Tilsvarende kritiseres kupering af haler – ikke (kun) fordi det måtte påføre svinet smerte, men i højere grad fordi det at

have en hale, der kan krølles, bliver opfattet som en del af svinets natur, bl.a. fordi den benyttes til at udtrykke grisens humør. Derfor bliver netop den krøllede hale og det mudderindsmurte svin for mange et stærkt symbol på, at svinene lever et liv, der er relativt naturligt, og dermed, at dyrevelfærden er i orden.

Et andet eksempel, som blev diskuteret indgående ovenfor, er køer på græs. For almindelige mennesker er det en naturlig del af dyrevelfærden for en ko, at den kan komme ud og græsse, mens eksperterne her er mere delte. En del eksperter mener som nævnt, at græsning ikke nødvendigvis er en del af dyrevelfærden, da køer ikke nødvendigvis lider, fordi de ikke kommer på græs.

En dyrevelfærdspolitik, der ønsker at kombinere eksperternes velfærdsforståelse med fokus på smerte og stress med almindelige menneskers fokus på naturlighed og integritet, risikerer imidlertid at stå over for et etisk dilemma.

På den ene side er det muligt (om end omkostningstungt) at udvikle produktionssystemer, der tilgodeser ønsket om naturlighed.

På den anden side kan indførelsen af disse produktionssystemer have omkostninger i form af lidelse og død. Eksempelvis er dødeligheden blandt høner i alternative produktionssystemer højere end i burene, og i den økologiske svineproduktion er der en højere pattegrisedødelighed end i den konventionelle produktion. I begge tilfælde er der grund til at formode, at en stor del af de dyr, der dør, oplever alvorlig smerte og anden form for lidelse, inden døden indtræder.

En udfordring for den alternative produktion er at kunne give dyrene et naturligt liv, uden at de dermed påføres for-

øget død og lidelse. Denne udfordring arbejdes der klart med. Således er det i den økologiske ægproduktion lykkedes at halvere dødeligheden i forhold til, da det så værst ud.

En anden udfordring for den alternative produktion er at få forbrugerne til at lade handling følge ord – dvs. til at efterspørge dyrevenlige produkter, selv om de har en højere pris. Denne problemstilling vil vi nu gå over til at se på.

FORAN SLAGTERENS KØLEDISK Når forbrugeren står foran køledisken, er der meget andet end dyrevelfærd på dagsordenen. (Foto: Fødevarestyrelsen).

ER FORBRUGERNE VILLIGE TIL AT BETALE FOR DYRENES VELFÆRD?

Når det kommer til husdyrhold, tyder meget på, at et af de absolut væsentligste aspekter for befolkningen er spørgsmålet om dyrevelfærd. I forbindelse med holdningsundersøgelser trænger det fx miljømæssige og fødevarerikkerhedsmæssige problemstillinger i baggrunden. At dette ikke er et isoleret dansk fænomen, ses i en Eurobarometer-undersøgelse fra 2006, hvor borgere fra 25 europæiske lande vurderede, at det var vigtigt, at produktionsdyr beskyttes. (På en skala fra 1 til 10 scorede dyrevelfærd gennemsnitligt 7,8 – med en lidt højere score i Danmark).

For nogle forbrugere kan overvejelser omkring dyrevelfærd påvirke, hvilken type fødevarer de køber. Det gælder både produkter, hvor dyrevelfærden er særkendet, fx skrabeæg og æg fra fritgående høns, og produkter, hvor dyrevelfærden indgår i en større helhed, som det ses i den økologiske produktion.

Markedsstudier viser imidlertid, at produkter med særlig vægt på dyrevelfærd ofte ikke er i særlig høj kurs hos forbrugerne, når de står ved køledisken. Selv om markedsandelene for økologiske og andre animalske produkter, hvor der er taget ekstra hensyn til dyrevelfærd, har været stigende, er de stadig små. Især ligger markedsandelene for "velfærdsskød" meget lavt, mens det går noget bedre for alternativ produktion af mælk (økologisk og fra andre køer på græs) og æg (økologiske, fra fritgående høns og skrabeæg), hvor markedsandelen er på 30-40 %.

Sammenligner man de holdninger, folk udtrykker, når man spørger dem i en opinionsundersøgelse, med hvad folk siger, når de udtaler sig som forbrugere i en indkøbssituation, og til sidst med deres faktiske indkøbsadfærd, ser det ud til, at interessen for dyrevelfærd falder fra situation til situation.

Dette er imidlertid ikke udtryk for, at folk bevidst lyver, at de er irrationelle, eller at nogle af undersøgelseerne er mere rigtige end andre. Der er flere typer af forklaringer, som kan hjælpe os på vej til at forstå denne manglende sammenhæng mellem holdning og handling:

En type forklaring går på, at folk handler og tænker forskelligt i forskellige sammenhænge. Undersøgelser har således sammenlignet forbrugernes argumenter for valg af det kød, de køber og spiser, med de samme menneskers holdninger til husdyrproduktion, når de tænker som politisk engagerede borgere. Her viser det sig, at mens forbrugeren er optaget af faktorer som spisekvalitet, oprindelsesland og fedtprocent, men ikke interesserer sig for dyrevelfærd, gælder det modsat, at borgeren er meget optaget af dyrevelfærd. Kort sagt, det kan godt være, at dyrevelfærd er vigtig i situationer, hvor danskerne forholder sig politisk til emnet, men i indkøbs- og spisesituationer er der i mange tilfælde andre ting, der er vigtigere. Derfor skal man være meget varsom med at overføre resultater, der er fremkommet i én situation, til en anden situation.

En anden – men beslægtet – type forklaring går ud på, at dyrevelfærd ofte slet ikke kommer på dagsordenen i supermarkedet. Forbrugeren, der ikke har dyrevelfærd med på listen over relevante temaer, han/hun skal forholde sig til, bliver således ikke mindet om, at han/hun også er en borger, der netop kan gå meget op i dyrevelfærd. Der er naturligvis specialprodukter, som er mærket med en angivelse af høj dyrevelfærd, men på de øvrige produkter står der ikke, at dyrevelfærden er lav. Tværtimod vil dygtige marketingfolk efter bedste evne ofte forsøge at sælge produkterne med en positiv historie. Når fx almindelige industrikyllinger i et dansk supermarked blev solgt under betegnelsen "Kærlige kyllinger", kunne man ikke forvente, at forbrugeren fik asso-

ciationer til dårlig dyrevelfærd. Dette eksempel var så grelt, at den pågældende markedsføring blev stoppet, men det ændrer ikke ved hovedtendensen, som er, at man fint kan defilere ned langs kølediskene i et dansk supermarked uden at blive mindet om, at der kunne have været et problem i forhold til velfærden for de dyr, der har lagt krop til det udstillede kød.

En tredje type forklaring går ud på, at det er gratis at have politisk korrekte holdninger i en spørgeskemaundersøgelse, men det koster, hvis man skal købe derefter. Respondenternes svar kan afspejle et forsøg på at behage den, der laver undersøgelsen, og derfor ikke være i overensstemmelse med det, de egentlig mener.

En fjerde type forklaring kan have at gøre med spørgeskemaet som metode. For det første er der en risiko for, at kun de mest interesserede deltager i undersøgelsen, og at man derfor får et skævt billede af befolkningens opfattelser. For det andet er det vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at spørge til dyrevelfærd i et spørgeskema uden at minde respondenterne om, at netop dette tema kunne have betydning – noget, de måske ikke umiddelbart havde overvejet, før de blev mindet om det i spørgeskemaet.

Kan man så slet ikke øge dyrevelfærden via markedsadfærd? Jo, bestemt! Man kan selvfølgelig ikke udelukkende forlade sig på, at markedskræfterne sikrer et for samfundet tilfredsstillende dyrevelfærdsniveau, men der er gode muligheder for, at efterspørgsel efter dyrevenlige specialprodukter i langt højere grad end i dag kan bidrage til at forbedre forholdene for landbrugets produktionsdyr.

¹ Tak til Hans Henrik Dietz og Lise Tønner for kommentarer til en tidligere version af kapitlet og til Geir Tveit for hjælp med redigering af teksten.